

## Retoryka edukacji i innowacji (cz. I) Rhetoric of Education and Innovation (part I)

11 (4) 2024

ISSUE EDITORS: AGNIESZKA BUDZYŃSKA-DACA, EWA MODRZEJEWSKA



Ministerstwo Nauki  
i Szkolnictwa Wyższego

Projekt finansowany ze środków budżetu państwa,  
przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki  
w ramach Programu „Doskonała Nauka”.



Doskonała  
Nauka II

### RECENZJA / REVIEW

**JAKUB PSTRĄG**

UNIwersytet Jagielloński, POLSKA

<https://orcid.org/0000-0003-0277-3288>

[jakub.pstrag@uj.edu.pl](mailto:jakub.pstrag@uj.edu.pl)

**Recenzja/Review: *Debata. Retoryka dla demokracji*, red. naukowa Agnieszka Budzyńska-Daca, Ewa Modrzejewska, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2024**

### License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0).

The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

DOI: <https://doi.org/10.29107/rr2024.4.11>

**JAKUB PSTRĄG**

UNIwersytet Jagielloński, Polska

<https://orcid.org/0000-0003-0277-3288>

[jakub.pstrag@uj.edu.pl](mailto:jakub.pstrag@uj.edu.pl)

**Recenzja/Review: *Debata. Retoryka dla demokracji*,  
red. naukowa Agnieszka Budzyńska-Daca,  
Ewa Modrzejewska, Wydawnictwo Naukowe PWN SA,  
Warszawa 2024**

Komunikacja międzyludzka ma wiele mniej lub bardziej sformalizowanych modeli i formatów interakcji, których reguły, oparte na wspólnej wiedzy społecznej, pełnią ważną dla każdej grupy funkcję spajającą. Interakcje – o charakterze społecznym, politycznym czy kulturowym przybierają często formę spektaklu (Dobek-Ostrowska 2000, Goffman 1981). Taki dramaturgiczny model zachęca też wielu aktorów sceny politycznej do redukcji ważnych dla społeczeństwa tematów do zaledwie epatowania emocjami, własnej autoprezentacji i opisu czarno-białej wizji świata (Kuś 2016). Jak zatem skutecznie przeciwdziałać takiemu procesowi? Na to, między innymi, pytanie odpowiada recenzowana tu „*Debata. Retoryka dla demokracji*”. Celem niniejszej recenzji nie jest omówienie wszystkich poruszanych w książce zagadnień, ale wskazanie na ważne aspekty poznawcze lektury.

Prezentowany tom to prawdziwe kompendium, które prezentuje ten tak popularny obecnie format dyskusji z wielu stron. *Debata* jest tu odmieniana przez wszystkie przypadki, poznajemy jej historię, strukturę i rolę, jaką pełniła na przestrzeni wieków. Autorzy poszczególnych rozdziałów – zarówno teoretycy, jak i praktycy – reprezentują cały wachlarz dyscyplin, dzięki czemu na zjawisko to możemy spojrzeć ze strony różnych perspektyw badawczych. Redaktorki tomu zaprosiły Autorki i Autorów z Polski i zagranicy, dzięki czemu książka zyskuje jeszcze jeden ważny aspekt – część z 22 rozdziałów napisana jest bowiem w języku angielskim, co naturalnie pozwala dotrzeć do jeszcze większego grona odbiorców.

Rzecz jasna *debata* już nieraz była przedmiotem namysłu teoretycznego, o czym zresztą możemy się przekonać, sięgając do starannie zebranej bibliografii, która towarzyszy każdemu rozdziałowi. Dotychczasowe opracowania poświęcone były jednak zawsze jednemu, wybranemu aspektowi. Najnowsze kompendium, pomimo

tego, że Redaktorki zastrzegają, że nie jest podręcznikiem zawierającym instrukcje dla debatujących, z pewnością może i taką rolę pełnić. Wszyscy: debatanci, nauczyciele, liderzy społeczni i politycy, ci, którzy dopiero rozpoczynają przygodę z debatą, jak również wytrawni gracze na scenie politycznej odnajdą tu treści, które pozwolą im zweryfikować dotychczasowe doświadczenia, skonfrontować oczekiwania i uzupełnić wiedzę. Rozproszone w różnych wydawnictwach treści oscylujące wokół tematu debaty przybrały w końcu syntetyczną formę przemysłowego kontinuum teoretyczno-praktycznego.

Pomimo tak dużej liczby zaproszonych do grona tworzących tom Autorów dzieło, dzięki rzetelnej redakcji, stanowi spójną całość. Pierwszych pięć rozdziałów poświęconych jest szeroko rozumianej historii debaty. Agnieszka Budzyńska-Daca, sięgając do „cnót demokracji ateńskiej”, przybliży czytelnikowi zasady rządzące debatą w starożytnej Grecji, tło historyczne nie jest tu jednak najważniejsze, bowiem już od początku główny nacisk położony jest na centralny dla książki aspekt – czyli wymiar edukacyjny. Autorka przekonuje bowiem do wykorzystania debaty jako narzędzia doskonale wpisującego się w ideę demokracji, której istotą jest merytoryczny spór. W dwu rozdziałach: „Uniwersum debaty. Słowie wstępne” oraz „Korzeniach debaty w kulturze europejskiej” debata w wymiarach edukacyjnym, konkursowym, instytucjonalnym i społecznym przedstawiana jest jako narzędzie służące ustaleniu prawdy i wywołaniu refleksji nad kwestiami teoretycznymi. Debata jako format w naturalny sposób kojarzy się z retoryką, dlatego równie istotne dla Autorki są zagadnienia gatunków mowy, rodzajów debat czy audytorium. Warto zwrócić uwagę, że ten rozdział ma również swoją wersję anglojęzyczną.

Kolejne dwa rozdziały – autorstwa Magdaleny Ryszki-Kurczab – to niezwykle erudycyjne opracowania dysputy scholastycznej i erystycznej w średniowieczu oraz wyznaniowej w Rzeczpospolitej Obojga Narodów w XVI i XVII wieku. Autorka wprowadza nas w meandry podstawowej dla średniowiecza formy kształcenia uniwersyteckiego, wskazując na jej źródło w Arystotelesowskich „Topikach”. Przedmiotem debaty erystycznej (dialektycznej) były rzecz jasna kwestie teologiczne; prezentowany w rozdziale model z powodzeniem może być wciąż jednak używany – po uprzednim dostosowaniu – w praktyce szkolnej i uniwersyteckiej. Część poświęcona publicznym dysputom wyznaniowym to niezwykle interesujący fragment, który może stać się punktem wyjścia dla nauczycieli do dyskusji na tematy związane z tolerancją i równouprawnieniem, ale również propagandą i manipulacją.

Kolejne rozdziały poświęcone są debacie jako formatowi, który rozwija się w Polsce i na świecie. Jan Piosik przedstawia historię zyskiwania na popularności przeszczepionych na grunt polski przez prof. Zbigniewa A. Pełczyńskiego

debat typu oksfordzkiego, które już od 1993 roku powoli przebijały się do świadomości środowiska, a na początku nowej ery przybierały sformalizowany kształt w postaci ruchu debatanckiego, którego efektem jest dziś szereg stowarzyszeń, klubów, konkursów i mistrzostw. Ten polski punkt widzenia zestawić można z doświadczeniami chorwackimi, o których równie szeroko pisze Elenmari Pletikos Olof – profesor Uniwersytetu w Zagrzebiu, która część swojej pracy naukowej poświęciła pedagogice retorycznej właśnie. Doskonałym dopełnieniem dla dwóch poprzednich rozdziałów jest kolejny, czyli „Debata turniejowa w międzynarodowej perspektywie” – autorstwa Konrada Kiljana i Ewy Modrzejewskiej.

Dla wszystkich, przygotowujących się do wygłoszenia mów o charakterze perswazyjnym, doskonałym źródłem wiedzy będzie przygotowany przez Redaktorki rozdział „Argumentacja w debacie: między teorią a działaniem”. Przybliżają one badania amerykańskiego badacza argumentacji i retoryki – Josepha W. Wenzla. Trójstronne spojrzenie na argument – z perspektywy logiki, dialektyki i retoryki, pozwala traktować argumentację odpowiednio jako produkt, procedurę i proces. Takie ujęcie z pewnością otworzy nowe perspektywy na ten rodzaj tekstów. Jak w całej książce, tak i tu, zagadnienia stanowiące główny temat rozdziału osadzone są w szerszym kontekście (rodzaj debaty, reguły, nadawca, odbiorca), co stanowi o istocie debaty – czyli żywej dyspacie, w przeciwieństwie do wyizolowanych „czystych” przykładów.

Niezwykle cennym dla czytelnika jest nacisk, jaki kładzie się na edukacyjny wymiar debaty. Ten obszar potraktowany jest w książce szczególnie obszernie. Kolejne rozdziały precyzyjnie ukazują debatę w jej następujących odsłonach: jako metodę nauczania, jako zjawisko społeczne, jako przykład dyskursu parlamentarnego i element kampanii wyborczej. Zaś kolejne przystępnie i ze znanstwem opisują metody sędziowania, sposoby oceny oraz różnorodne formaty debat praktykowane w Polsce i na gruncie duńskim.

Pomimo niewątpliwie istotnego waloru, jakim jest praca w grupie i rozwijanie umiejętności społecznych, czemu sprzyja debatowanie „na żywo”, coraz częściej sięgamy po komunikację zapośredniczoną. Również i ten aspekt jest w „Debacie. Retoryce dla demokracji” opracowany. Natalia Borzuta przybliży jedno z narzędzi do debatowania online: Kialo – które umożliwia rzetelną dyskusję w przestrzeni internetowej, zarówno w debacie publicznej, jak i edukacyjnej. Przejrzysty i schematyczny układ rozwijania się dyskusji i przyrastania kolejnych argumentów z łatwością może być zarówno w trakcie debaty, jak i *post factum* poddany ocenie i analizie. Taka (auto)refleksja jest doskonałym ćwiczeniem rozwijającym umiejętności retoryczne.

Wysoka świadomość Autorów, nie tylko teoretyków i badaczy zjawiska, ale również czynnie zaangażowanych w organizację konkursów, a także pełniących

różne role w debacie (uczestnik vs. sędzia) jest dla czytelników gwarancją pełnego spektrum wiedzy. W większości przypadków omawianym treściom towarzyszą przykłady w formie cytatów, zrzutów ekranu czy grafik, nie pozostajemy więc w sferze domysłów, a omawiane zagadnienie jest łatwiej zrozumieć i przyswoić.

Jedynym niedostatkim książki jest brak rozdziału poświęconego roli komunikacji niewerbalnej w debacie, chociaż na jej istotność wskazuje wielu autorów. Jan Piosik pisze w omawianym tomie m.in. takie słowa: „Osoby, które poświęciły setki godzin na debatowanie, mimo to mogą prezentować niezadowolający poziom w zakresie komunikacji niewerbalnej, kultury języka itd.” (s. 87). Każda z prezentowanych tutaj kart oceny również zakłada ewaluację tego aspektu wypowiedzi. Piąty dział retoryki – *pronuntiatio* – nie zyskał zatem należnego mu miejsca. Słowo odgrywa rolę dominującą w komunikacji, jednak towarzyszące mu systemy semiotyczne (gest, mimika, elementy parawerbalne) wpływają znacząco na możliwe interpretacje komunikatu. Język, obraz, dźwięk i gest traktowane więc być powinny jako całość nieredukowalna. Każda wypowiedź ma zatem charakter wielopoziomowy, systemy semiotyczne wzajemnie się uzupełniają, dopełniają, ale także ograniczają lub przeczą sobie, przez co wpływają na sytuację komunikacyjną i kształtują jej znaczenia.

Publikacja liczy 416 stron, jest niezwykle starannie zredagowana, 22 rozdziały, napisane przez różnych autorów tworzą spójną i logiczną całość, dopełnioną biografiami oraz niezwykle przydatnymi – zarówno dla początkujących, jak i doświadczonych debatantów – indeksami rzeczowymi i osobowymi. Na uwagę zasługuje również bogata i aktualna bibliografia, stanowiąca integralną część każdego z rozdziałów. Niewątpliwą zaletą publikacji są jej fragmenty anglojęzyczne, przygotowane przez zaproszonych spoza Polski Autorów. Zasadniczym walorem książki jest również to, że oprócz swej tradycyjnej papierowej wersji występuje również w formatach: e-book oraz książka online, dzięki czemu każdy zainteresowany z łatwością będzie mógł po nią sięgnąć.

Bez względu jednak na ujęcie, narzędzia opisu i podstawy metodologiczne kluczowym dla wszystkich tych działań na rzecz demokracji staje się język, jako społeczne narzędzie działania. To dzięki interakcji tworzymy wartości i wkraczamy w świat wartości Innego (Hałas 2006). Pozostaje mieć nadzieję, że prezentowana tu książka trafi do jak największego grona odbiorców i zgodnie z tytułem przyczyni się do poprawy jakości i kształtu debaty, co będzie miało swój wymierny rezultat, a spierające się strony – na każdym poziomie społecznym – w duchu konsensusu, przyczynią się do budowania prawdziwie demokratycznego społeczeństwa. Słowem i gestem.

## Bibliografia

- Budzyńska-Daca, Agnieszka.** 2015. *Retoryka debaty. Polskie wielkie debaty przedwyborcze 1995-2010.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dobek-Ostrowska, Bogusława.** 2000. *Mediatyzacja polityki – rola mediów elektronicznych,* w: *Radio i telewizja: informacja, kultura, polityka. Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej, Katowice 19-20 listopada 1998 roku,* red. nauk. Wiesław Dudek. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Goffman, Erving.** 1981. *Człowiek w teatrze życia codziennego.* Tł. Helena, Paweł Śpiewakowie. Warszawa: PIW.
- Hałas, Elżbieta.** 2006. *Interakcjonizm symboliczny.* Warszawa: PWN.
- Kuś, Rafał.** 2016. *Retoryka polityczna Richarda Nixona.* Kraków: Księgarnia Akademicka.